

Проблеми оптимізації організаційних інтегрованих бізнес-структур (ІБС)

У статті досліджено переваги структур ІБС, вдосконалення підходів до формування організаційної структури, використовуючи принципи оптимізації та механізм забезпечення організаційної структури ІБС.

Ключові слова: глобалізаційні трансформації, організаційна структура ІБС, трансакційні витрати, інтеграційні процеси.

В статье исследованы преимущества структур ИБС, совершенствование подходов к формированию организационной структуры, используя принципы оптимизации и механизм обеспечения организационной структуры ИБС.

Ключевые слова: глобализационные трансформации, организационная структура ИБС, трансакционные расходы, интеграционные процессы.

In the article the advantages of structures IBS are explored, perfection of approaches to forming of organizational structure, using principles of optimization and mechanism of providing of organizational structure IBS.

Keywords: globalizatsiyni transformations, organizational structure IBS, transactsiyni charges, integration processes.

Постановка проблеми. Тенденції сучасного економічного розвитку, необхідність постійної адаптації підприємств, що входять до складу ІБС, до умов зовнішнього середовища, потреба у стійкій конкурентній перевазі цих структур як на національному, так і глобальному ринках потребують вдосконалення підходів до формування організаційної структури. Організаційна структура ІБС сучасного типу покликана забезпечувати керованість, креативність її роботи та оптимальність з огляду на прискорення циркуляції інформаційних потоків.

Глобальні суспільні трансформації, проявами яких є соціокультурні, економічні, політичні, науково-технічні перетворення, що в останні десятиріччя одночасно охоплюють переважну більшість країн світу, є визначальним чинником сучасного етапу розвитку людства.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню процесів глобалізації світогосподарських зв'язків, проявів і наслідків поглиблення міжнародної економічної інтеграції, чинників, що впливають на даний процес, присвячено праці багатьох видатних науковців, таких як І. Алексєєв [1, 2], П. Анохін [3], Е. Асанова [4], Ю. Бабічева [5], В. Белозубенко [6], І. Вехов [8], Н. Кизим [9, 10], А. Пилипенко [11], Ю. Сурмін [12] та ін.

Метою статті є вивчення наслідків здійснення глобалізаційних трансформацій та проявів принципів оптимізації організаційних структур ІБС.

Виклад основного матеріалу. Організаційна структура об'єднання підприємств (ОС) – це форма розподілу й кооперації бізнесу, в рамках якої здійснюється діяльність, спрямована на вирішення поставлених завдань і досягнення намічених цілей [10].

Організаційна структура ІБС неоднакова і залежить від кількох обставин: територіальної близькості підприємств, що входять до її складу, ступеню виробничого зв'язку між ними, спільності асортименту продукції та ін. Слід відрізнити загальну організаційну структуру ІБС з фінансовими, науково-дослідними установами, які входять до її складу, від виробничої організаційної структури, що представляє собою головну частину загальної структури і формується з виробничих підприємств-учасників ІБС залежно від особливостей виробництва.

Під ОС ІБС розуміється упорядкована сукупність стійко взаємопов'язаних елементів, що забезпечують функціонування і розвиток об'єднання підприємств як єдиного цілого. Елементами ОС можуть бути як окремі працівники, так і структурні підрозділи окремих бізнес-одиниць, в яких зайнята та або інша кількість фахівців, що виконують певні функціональні обов'язки. В структурі управління ІБС розрізняються лінійні і функціональні зв'язки. Перші відображають відношення з приводу прийняття і реалізації управлінських рішень, рухи інформації між так званими лінійними керівниками, які повністю відповідають за діяльність ІБС в цілому або її окремих членів. Функціональні зв'язки спрягаються з тими або іншими функціями менеджменту. В сучасній теорії менеджменту існують такі принципи оптимізації організаційної структури крупних структурних об'єднань [5, 9]: підпорядкованість цілі, завданню, та основним вимогам власника (головного підприємства); така спрямованість управління підпорядковує діяльність всіх підприємств, що входять до складу ІБС, загальній меті; оптимальність розподілу праці між управлінцями та фахівцями всередині окремих бізнес-одиниць, та між підприємствами, що входять до складу ІБС; наявність повноважень та відповідальності окремих підприємств за певну ділянку роботи з огляду на вертикальний або горизонтальний типи відносин; відповідність функцій і обов'язків, з одного боку, і повноваженнями й відповідальністю з іншого; адекватність соціально-культурного середовища, що характеризує ступінь прийняття інновацій організаційного, технологічного та інших видів розвитку ІБС; наявність точок контролю за вхідними та вихідними фінансовими потоками, що характеризується ступенем фрагментації бізнесу визначенням типів фінансових відносин між бізнес-одиницями [3, 4].

Для застосування теорії оптимізації до вирішення конкретних завдань, у тому числі оптимізації організаційної

структури ІБС, потрібно виконати певну послідовність дій, яка називається постановкою завдання оптимізації. Вона включає етапи: встановлення меж оптимізації системи; вибір кількісного критерію, який дозволяє виявити найкращий варіант (характеристичний критерій); визначення внутрішньосистемних змінних, через які виражається характеристичний критерій; побудова моделі, яка описує взаємозв'язок внутрішньосистемних змінних.

Критерії можуть бути залежно від конкретного завдання економічного або організаційного характеру (мінімальна вартість, максимальний обсяг продаж, максимальний прибуток). Незалежно від того, який критерій прийнятий за характеристичний, він має приймати максимальне (або мінімальне) значення для найкращого варіанту. Критеріїв може бути багато, тоді завдання оптимізації стає багатокритеріальним. Існує багато методів вирішення багатокритеріальних завдань, але можна привести багатокритеріальне завдання до однокритерійного. Для цього один з критеріїв вибирається як первинний, а інші стають вторинними. Первинний критерій використовується як характеристичний, а вторинні формують обмеження задачі оптимізації.

Вибір незалежних змінних здійснюється з урахуванням таких рекомендацій: потрібно розділити змінні величини, які коливаються в широкому діапазоні і змінні величини, які фіксовані або змінюються слабо. Перші – незалежні, другі – параметри завдання оптимізації. Параметри завдання оптимізації поділяють на фіксовані й ті, які відчують флуктуації під впливом управлінських дій. Потрібно вибрати тільки ті змінні, які мають найбільший вплив на характеристичний критерій.

Модель системи описує взаємозв'язок між змінними і відображає ступінь впливу цих змінних на характеристичний критерій. Модель включає в себе основні рівняння матеріальних та економічних балансів; рівняння, що описують управлінські процеси в системі; нерівності, що визначають області допустимих значень змінних. Таким чином, завдання у вигляді, придатному для рішення методом оптимізації, об'єднує характеристичний критерій, безліч незалежних змінних і модель, яка відображає взаємозв'язок цих змінних.

Ефективність формування організаційної структури ІБС, яка в кінцевому підсумку виявляється в успішному (рентабельному) функціонуванні всіх складових системи, може бути досягнута за умов, що при її формуванні дотримуються таких вимог:

1) чітке формулювання мети ІБС;

2) максимальна простота структури ІБС. Чим простіше й чіткіше побудована структура ІБС, тим легше управляти об'єднанням;

3) забезпечення чіткої передачі інформації і відповідного зворотного зв'язку;

4) встановлення єдиначальності в прийнятті рішень як необхідної умови єдності дій, координації сил, поєднання зусиль;

5) обмеження кількості підлеглих, що визначається урахуванням норм управління (діапазоном контролю, який залежить від типу кожного члена ІБС, його складності);

6) обмеження кількості ланок управління: чим їх більше, тим довше йде інформація знизу вгору і розпорядження зверху вниз, чим більше можливостей перекичування їх у процесі передачі;

7) чітке розрізнення і координація функцій лінійного керівництва і функціональних служб;

8) чітка координація вищим керівництвом ІБС діяльності окремих членів об'єднання.

Серед найпоширеніших помилок при формуванні організаційних структур ІБС можна визначити такі [5]:

– відсутність чіткої структури управління ІБС, формалізованої ієрархії;

– велика кількість горизонтальних зв'язків. Часто це наслідок бажання керівництва безпосередньо контролювати якомога більше процесів, що відбувається всередині ІБС;

– занадто глибокі вертикальні зв'язки (багато рівнів підпорядкування без встановлення горизонтальних інформаційних зв'язків між окремими підприємствами, що входять до складу ІБС). Наслідком цього є необґрунтована бюрократизація ІБС, коли всі рішення приймаються на верхньому рівні;

– відсутність чітких посадових зобов'язань, формалізації функціональних та інформаційних зв'язків в середині інтегрованої структури.

Підтримка функціонування неоптимізованих структур обертається для інтегрованої структури великими фінансовими витратами, дублюванням функцій, проявами безвідповідальності, зниженням ініціативи та іншими негативними наслідками [6–8].

Важливу роль у розбудові організаційної структури ІБС відіграють його життєвий цикл та розмір (див. табл.) [6–8].

Дані таблиці свідчать про наявність тенденції ускладнення оргструктури ІБС у відповідності до збільшення його розміру та переходу до наступної стадії життєвого циклу. Таблиця також показує тенденцію спрощення оргструктури малих підприємств та незмінність оргструктури середніх та великих підприємств на стадії ліквідації. Це означає ускладнення та неналагодженість систематичного моніторингу діяльності окремих бізнес-одиниць по мірі збільшення їх розміру та нездатність прийняття вчасного рішення щодо реорганізації бізнесу.

Визначення ступеню складності оргструктури ІБС в залежності від його розміру та стадії життєвого циклу [6–8]

Тип підприємства	Стадія життєвого циклу		
	зародження	функціонування	ліквідація (реструктуризація)
Мале	Нескладна	Середній рівень складності	Середній рівень складності, тенденція до спрощення
Середнє	Нескладна	Середній рівень складності	Середній рівень складності
Велике	Середній рівень складності	Складна	Складна

Одним із показників оптимальності оргструктури є тривалість документообігу в системі. Факторами впливу на тривалість цього процесу є [6–8]: кількість рівнів управління; середня кількість управлінських задач, які вирішуються на одному рівні; складність управлінських задач; рівень автоматизації виробництва. Слід зазначити, що тільки комплексна автоматизації системи управління, особливо таких великих об'єднань підприємств, як інтегровані бізнес-структури, має ефективність. Сучасні економічні тенденції, які зумовлюють появу нових організаційних форм управління підприємствами, потребують кардинально нових технологій управління. Оптимізація інтеграційної структури може призвести до вилучення ресурсів одних членів ІБС та залучення ресурсів інших до системи розподілу ІБС. Критерієм такого перерозподілу має стати мінімізація неузгодженості між бажаною та отриманою конфігурацією організаційної структури за рахунок зміни форми організації ІБС та знань про способи об'єднання членів ІБС.

На думку деяких науковців [Ю.П. Сурміна [12], Н.А. Кизим [9, 10]], оцінювати ефективність переходу від одного типу організаційної структури до більш ефективного можна через зменшення рівня трансакційних витрат ($\sum TB \rightarrow \min$), отримання додаткових конкурентних переваг, виникнення компліментарних активів (K_a) чи прояв ефекту синергії (C_H). Кожна структурна одиниця ІБС прагне до максимізації власного прибутку ($ПР(A_j) \rightarrow \max$) за умови збільшення також і рівня консолідованого прибутку ($КПР \rightarrow \max$). Таким чином, можна оцінити ефективність чи спрогнозувати доречність трансформації (оптимізації) організаційної структури, враховуючи певну систему обмежень.

З урахуванням всього вищесказаного постановка задачі оптимізації організаційної структури інтегрованого об'єднання виглядає таким чином:

$$\begin{cases} ПР(A_j) \rightarrow \max; КПР \rightarrow \max \\ \sum TB \rightarrow \min \\ C_H \rightarrow \max \\ \sum K_a^t < \sum K_a^{t+1} \end{cases} \quad (1)$$

Сполучення цих видів розподілу дозволить розширити ресурсне обмеження інтегрованої бізнес-структури розподілом керівних впливів у системі координат «архітектурна проекція–рівень деталізації».

Як інший критерій оптимізації організаційної структури деякі вчені [І.В. Алексеев [1, 2], М.К. Колісник [1], А.С. Мороз [1)] пропонують розглядати якісний склад членів об'єднання з точки зору відповідності архітектури ІБС вимогам й потребам середовища господарювання. Введення цих показників як обмеження задачі оптимізації дозволяє забезпечити ряд змін у складі учасників інтегрованої цілісності, а саме: перегляд базового складу членів об'єднання як реалізація інтеграційного розвитку на біфуркаційному етапі з відповідним переглядом інституціональних правил відносин в межах інтеграційного простору; зміна комплементарного складу членів об'єднання як відбиття еволюційної динаміки на детерміністському етапі може розглядатися як накопичення потенціалу для трансформації та дифузії знань через перегляд параметрів інтегрованої мережі; дифузія суб'єктів господарювання між базовим та компліментарним складом учасників ІБС, що урізноманітнює конфігурацію й параметри інтеграційного процесу.

Механізм забезпечення дотримання принципів оптимізації організаційної структури ІБС

Моделювання зазначених варіантів перегляду організаційної структури ІБС дозволяє розвиток потенціалу співвіднести із структуруванням відносини між інтегрованими членів об'єднання на підґрунті моделювання спроможності ІБС до реконфігурування та розглядати його як звуження зони компромісів між автономією відокремлених бізнес-одиниць і загальними настановами інтегрованого простору. Але деякі вчені (К.В. Анохін [3], А.А. Пилипенко [11]) вважають, що головним критерієм, який слід враховувати при оптимізації організаційної структури, є оцінка якості безпосередньо процесу інтеграції.

Таким чином, на думку більшості вчених, оптимізацію організаційної структури ІБС слід розглядати як використання принципів, правил та прийомів перегляду і забезпечення відповідності бізнес-моделей, організаційних структур, логістичних процесів і систем діяльності взаємопов'язаних членів структури. Оптимізація зводиться до забезпечення можливості опціонального оновлення компетенцій інтегрованої цілісності відповідно до потреб середовища, а її реалізація – до оптимізації параметрів архітектури інтегрованого простору через реконфігурацію складу учасників ІБС. Критерієм для ініціалізації процедури реконфігурації (відповідно до постановки задачі оптимізації [1]) є відповідність акумульованих ресурсів та компетенцій бажаному результату (загального та індивідуального прибутку) за умови додержання владного балансу.

Проведення цього підходу вимагає вироблення критеріїв можливих варіантів структуризації та визначення складу робіт у межах оптимізації організаційної структури ІБС (див. рис.).

Висновки

Таким чином, кожен із виділених за допомогою схеми на рисунку принципів та задач оптимізації має відповідати логістичному підходу до задоволення потреб кожного з членів ІБС й тим самим забезпечувати у кожний наступний період зростання адаптаційного та трансформаційного потенціалу композиції окремих бізнес-одиниць, які беруть участь у проекті перетворень [11]. Окремо слід наголосити на потребі ресурсного обґрунтування оптимізації організаційної структури ІБС як в цілому, так і кожного з організаційно виділених його складових. Орієнтуючись на прийнятий мульти-агентський підхід до побудови механізму функціонування ІБС, доречно утворювати композицію ресурсних полів учасників ІБС, які визначатимуть потреби у трансформаціях та можливостях щодо їх реалізації [11]. За допомогою цього утворюється ресурсна відповідність ІБС до програми змін організаційної структури. При цьому всі означені вимоги в постановці задачі по оптимізації організаційної структури ІБС (зокрема, владне підпорядкування та наявність асиме-

трії й опортунізму у відносинах членів ІБС) повністю перенеситимуться на програму ресурсного забезпечення формування інтегрованої бізнес-структури.

Література

1. Алексеев И.В. Управление ресурсным обеспечением промышленно-финансовых групп: монография / И.В. Алексеев, М.К. Колісник, А.С. Мороз. – Львів: Вид-во Національного Університету «Львівська політехніка», 2007. – 132 с.
2. Алексеев И.В. Стратегії та регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур: Дис. ... д-ра економ. наук: 08.02.03 / И.В. Алексеев / Інститут економічного прогнозування НАН України. – К., 2002. – 40 с.
3. Анохин П.К. Принципиальные вопросы общей теории функциональных систем / П.К. Анохин // Принципы системной организации функций. – М.: Наука, 1973. – С. 5–61.
4. Асанова Э.Р. Вертикальная интеграция предприятий / Э.Р. Асанова // Культура народов Причерноморья. – 2003. – №46. – С. 33–37.
5. Бабичевой Ю.А. Банковское дело / Под ред. Ю.А. Бабичевой. – М.: Экономика, 1993. – 397 с.
6. Белозубенко В.С. Онтология интеграционных процессов на уровне регионов мира / В.С. Белозубенко, А.С. Усова // Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: экономическая: сб. науч. работ. – Донецьк: ДонНТУ, 2005. – Выпуск 31. – С. 79–86.
7. Вёйе Г. Введение в общую экономику и организацию производства: Пер. с нем. / Г. Вёйе, Г. Дёринг. – Красноярск: Красноярский государственный университет, 1995. – 498 с.
8. Вехов И.В. Современные дискуссии по проблеме организационного развития / И.В. Вехов, С.Г. Кошкина // Теоретический журнал. – 2004. – №4. – С. 14–18.
9. Кизим Н.А. Организация крупномасштабных экономико-производственных систем / Н.А. Кизим – Х.: Бизнес-Информ, 2000. – 108 с.
10. Кизим Н.А. Методологические основы организации крупномасштабных экономико-производственных систем / Н.А. Кизим, В.М. Горбатов // Экономика: проблемы теории та практики. Збірник наукових праць. Вип. 192. Т. 4. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 1289–1294.
11. Пилипенко А.А. Организация управления интеграционным развитием субъектов господарования: Дис. на здобуття наукового ступеня док. екон. наук: 08.00.04 – «економіка та управління підприємствами» / Андрій Анатолійович Пилипенко, Харківський національний економічний університет. – Х.: 2009. – 531 с.
12. Сурмин Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие / Ю.П. Сурмин. – К.: МАУП, 2003. – 368 с.